

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Рильського Національної академії наук України
Київський національний університет культури і мистецтв

Софія Грица

**Необрядовий фольклор
західних регіонів України**

Регіонально-жанрова антологія

Київ
Видавництво Ліра-К
2020

УДК 784.4+398.8](477.8)

Г85

Рецензенти:

Гінда Олена Миколаївна – доктор філологічних наук, доцент кафедри української фольклористики імені академіка Ф. Колесси Львівського національного університету ім. І. Франка, відмінник освіти України;

Гуменюк Тетяна Костянтинівна – доктор філософських наук, професор, проректор з наукової роботи Київського національного університету культури і мистецтв;

Хай Михайло Йосипович – доктор мистецтвознавства, професор, провідний науковий співробітник відділу етномузикології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного університету культури і мистецтв
(протокол № 18 від 18.09.2020 р.)*

Г85 Грица С. Й.

Необрядовий фольклор західних регіонів України : регіонально-жанрова антол. / С. Й. Грица ; рецензенти: О. М. Гінда, Т. К. Гуменюк, М. Й. Хай ; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Нац. акад. наук України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. – 764 с. : нот.

У книзі представлено українську необрядову пісенність у записах і транскрипціях автора з 1966 по 2003 рр. від селян з Гуцульщини, Буковини, Західного Поділля та промислових об'єктів, від трудівників інтегрованих середовищ, де, крім записів, застосовано соціологічні методи дослідження. У вступних статтях до видання простежено еволюцію українського пісенного фольклору від стану автентики до його ролі у сучасному перформенсі та скорочення автентичних джерел.

Видання зацікавить науковців, викладачів і студентів університетів, консерваторій, керівників художніх колективів та всіх шанувальників української народної творчості.

ISBN 978-617-520-006-3

© Грица С. Й., 2020

© Видавництво Ліра-К, 2020

Передмова

У цьому виданні представлено необрядову народну пісенність областей, що входять до семи етнографічних регіонів України: Закарпаття, Гуцульщини, Буковини, Поділля, Волині, Полісся, Наддніпрянщини. Фольклор зібрано у спільних та особистих експедиціях упродовж 1966–2004 років у кількості понад 1500 зразків у сільських місцевостях та на промислових об'єктах – Чорнобильській АЕС Київської обл., Бурштинській ТЕС Івано-Франківської обл. та Дністровській ГЕС Чернівецької обл. Пісні т. зв. “інтегрованих середовищ”¹, записані від працівників названих об'єктів, подано відповідно до місця їхнього проживання на час запису, а не місця народження, про що можна дізнатись з окремої прикінцевої таблиці “Список виконавців”. Представлений матеріал засвідчує, як формувався пісенний репертуар, як осучаснювався популярними напівнародними, напівлітературними зразками під впливом ЗМІ та завдяки участі молоді і людей середнього віку в художній самодіяльності, під час проведення оглядів, фестивалів тощо. Матеріали від лемків, депортованих з Польщі в повоєнний час, частина яких проживає на Тернопільщині, подано у підрозділі цієї області. Поодинокі зразки від українських іммігрантів з Канади – у Чернівецькій області (аудіозаписи передано мені з музичної редакції Українського радіо, на жаль, без належних даних про походження інформантів). Вони мають тотожні стильові ознаки з пісенністю Буковини, звідки інформанти ймовірно мігрували ще в кінці XIX або на поч. XX ст.

Із доволі значної кількості записів подаю лише частину пісенних наративів, які мене цікавили найбільше, з примітками і двома статтями: “Погляд на необрядову пісенність” та “Шляхами фольклорних експедицій” – про джерела матеріалу та про кращих народних виконавців. У збірнику переважають традиційні та новостворені наративи – історичні пісні, співанки-хроніки, балади, соціально-побутові, родинно-побутові пісні,

---

¹ Термін уведений мною в українську фольклористику, під яким слід розуміти наявність різних соціальних, національних груп.

окремі жартівливі, які впорядковано за регіонально-жанровим принципом. Загальна кількість пісень складає 366 (разом з варіантами 394). У розділах іноді свідомо подаються варіанти тих самих пісень як приклади варіаційної змінності пісні під впливом її просторово-часового руху та модусів мислення конкретних локусів. Разом ці варіанти утворюють пісенні парадигми, як от балади про голуба і голубку з Лемківщини і Полісся, про Бондарівну з Тернопільщини і Карпат, чумацькі з Буковини і Полтавщини тощо.

Усі транскрипції я здійснила власноруч. Найважливіші відомості про виконавців див. у примітках, а також у статті “Шляхами фольклорних експедицій”. У музичних транскрипціях дотримано загальноєвропейської системи графіки, не обтяжуючи мелодії безліччю додаткових діакритичних знаків, які ускладнюють сприйняття. Я керувалась практичним досвідом і переконанням: кожен зафіксований запис пісні є лише миттєвим знімком її усного виконання – динамічного мовлення, незавершеного одноразового звучання, – і може бути доповнений безліччю інших артикуляцій тієї ж пісні, які утворюють її *варіантну парадигму* у різних, в тому числі, жанрових трансформаціях, аж до її закостеніння і втрати інтересу до неї, з чим зустрічаємось в сучасному житті фольклору. Тож немає запису пісні чи будь-якого зразка фольклору, який би вичерпував можливі варіанти в їх усному побутуванні. У записах вербальних текстів збережено місцеву лексику і, по змозі, орфоепію, найбільш проблематичні у гірських районах Закарпаття, Гуцульщини, Полісся, зокрема у виконанні пісень співаками старшого покоління, що є предметом вивчення етнолінгвістів. Молодші виконавці під впливом школи та ЗМІ тяжіють до нормативної лексики та артикуляції. Пояснення неологізмів і мовних запозичень подано безпосередньо під текстами пісень.

До нотацій. Довгі епічні пісні-наративи, в яких пріоритетом є текст, виконують речитативом у доволі швидкому темпі, в основі яких лежать одна, дві мелодичні формули. Їх повторюють здебільшого з незначними варіаційними змінами. За наявності розгорнутого тексту у сотню і більше віршованих рядків, як у карпатських хроніках, мелодію, яка безкінечно повторюється, недоречно фіксувати повністю. У більшості випадків подано лише початки мелодій, за винятком, коли виконавець виявляв особливий хист до імпровізації (як у рецитаціях М. Крайла “Задумавси бідний жовнір” № 75, М. Малічина “Про вівчарів Іванка й Семенка” № 48 а та ін.).

Кожен дослідник, котрий зацікавиться можливими видозмінами у звучанні пісні, які є відображенням індивідуальної рефлексії на твір як виконавця, так і слухача, має послухати її в живому виконанні.

Безпосереднє обстеження регіональних об'єктів стало особливістю сучасних наукових досліджень, на допомогу яким прийшли аудіо- та відеотехніка. Водночас скорочення фольклорного середовища вплинуло на його буття, на “муміфікацію” його зразків, через повторення того ж самого на догоду його штучній підтримці у сценічних колективах і втрату суттєвої автентичності фольклору попередніх століть. Розхожий вислів: “Фольклор – це саме життя” (М. Лисенко) дає підказку до оцінки народної творчості, зокрема пісні, в сучасній Україні. Наступила стадія комерціалізації фольклору, яку Західна Європа започаткувала значно раніше.

Пропонована антологія спрямована на регіоналістику - виявлення динаміки фольклору та його відозмін у зв'язку з просторовим буттям, приналежністю до конкретних теренів і розвитку та впливу на формування пісенних стилів в Україні.

Геополітична довідка про західноукраїнські регіони. Україна розташована поміж сходом і заходом – від Сіверського Дінця на сході, до Ужа на заході, від Причорномор'я і Приазов'я на півдні, до Прип'яті на півночі, охоплює степ, лісостеп, примор'я, гори, знає різні типи побутового виробництва. На обширній українській території від Дону до Карпат необрядові жанри фольклору побутували залежно від історичних і ситуативних передумов, що сприяли, або й не сприяли їх виникненню та поширенню. Правобережжя від Дніпра і до Карпат є тереном етногенезу східних слов'ян, передусім, українців. Протягом усієї історії середньовіччя України, ці землі та їх людність відігравали провідну роль у становленні українського етносу, нації та розвитку української усної словесності. Знаходячись на межових шляхах з балканськими, західно- і передньоазійськими державами, Західна Україна здавна перебувала в культурних зв'язках з сусідніми етносами, обмінювалася культурними здобутками. Перебуваючи у сусідстві з поляками, чехами, словаками, румунами, молдаванами на заході, на північному заході – з білорусами, росіянами, західноукраїнські землі не уникнули культурних впливів, які позначилися й на усній словесності, музиці цих теренів. У цих зв'язках було два важливих етапи. Перший, коли Україна-Русь з прийняттям християнства приєдналась до надбань греко-візантійської культури, другий – у часи Козаччини

і визвольних війн та відродження традицій Київської Русі, державотворчих устремлінь української нації та розширення культурних зв'язків з багатьма європейськими державами. Століттями компенсуючи малодоступні у часи бездержавності літературні джерела інформації, українська усна словесність була не тільки вмістилищем рефлексій головного її творця – селянських мас, а й різних верств українського народу.

В силу історичних подій, що відбувалися в Україні, медіального розташування у межах поміж Балтією і Чорним морем, численних війн, український етнос зазнав панування чужих держав, був розділений штучними кордонами. Дії *маргіналізації* найсильніше позначилися на Правобережжі України – Галичині, Закарпатті, Буковині. Галичина – найбільший, серед названих регіон, розташований на північ від Карпатських гір у басейні річок Дністр, Західний Буг та на більшій частині сточища Сяну (території Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської областей, а також терени Перемишльського, Жешувського, Замойського, Холмського воєводств Польщі). Назва Галичина походить від міста Галич над Дністром, яке в 1441 р. стало центром Галицько-Волинського князівства. З 1340 р. розпочалася боротьба за Галицько-Волинські землі поміж Польщею, Угорщиною і Литовським князівством. З 1349 р. польський король Казимир III ввів Галицькі землі до Польського королівства як окреме “Королівство Русі”, проте у 1434 р. автономію було скасовано, відмінено давньоруське право.

До початку XIV ст. до Галичини входила Буковина². Пізніше вона відокремилась як окрема територія – Шипинська земля, що визнала татарське правління. Короткий час Буковина перебувала під владою Угорщини, а з другої половини XIV ст. знаходилася у складі Молдовського князівства, яке, в свою чергу, з 1514 р. визнало протекторат Туреччини.

У часи Козаччини і національно-визвольних війн проти турецько-татарських нападів і шляхетського гніту посилювались утечі людності з Галичини та колонізація Лівобережної України – Слобожанщини, тобто вільних слобід. Після першого розподілу Польщі (1772 р.) Галичина ввійшла до складу Австрійської імперії (1786–1849 рр.). З 1861 р. Буковину визнано окремим коронним краєм Австрії. З 1918 р. її окупувала Румунія і тільки з 1944 р. цей терен остаточно звільнено від чужинського панування³.

---

² Кубійович В. Галичина. *Енциклопедія українознавства*. Львів. НТШ, 1993. Т. I.

³ Новітня історія України. Галичина. Київ, 2004. Т. I. С. 5-8.; Мала енциклопедія етнодержавознавства. Київ, 1996. С. 445; 450-453.

Західна окраїна Закарпатської області до возз'єднання з Україною в 1944 р. знаходилася під владою Угорщини, а згодом – Чехословаччини. Таким чином, геополітична та адміністративна карта західних земель України не була сталою: змінювалися кордони, чужинські управління, які впливали на розвиток національної культури, її господарство, духовність, мову і писемність, народну творчість, конфесійні установи. Певною мірою це впливало на виразнішу, ніж у центральних та східних теренах України, регіональну і локальну специфіку пісенного фольклору та інструментальної музики західного регіону України, наявність у ньому розмаїтих фабульних та стильових нашарувань у поезії, музиці.

В осягненні механізмів творення фольклору взагалі, як і необрядових пісень, слід брати до уваги типи середовища: “закрите” гомогенне, “відкрите” гетерогенне. У першому випадку його закритість і етнічна однорідність сприяє утриваленню репертуару і його стильових особливостей. У другому, наприклад, на міжетнічних пограниччях, міграційний рух фольклору значно активніший і більш сприйнятний до асиміляційних процесів. Типи фольклорних середовищ, їхнє просторове розташування-стратифікація – важливі показники діахронії фольклору, його історичного поступу і хронологізації. Фольклорне середовище не визначається механічною прив'язкою до географічної карти чи до адміністративних кордонів. Його може сформувати більший соціум чи навіть група людей, ізольованих або навпаки – відкритих до сприйняття “іншого”, про що свідчать компактні етнічні анклавні у межах або поза межами метрополій (скажімо чехи чи поляки в Україні, українці в Польщі, Словаччині). “Замкнене” середовище, зберігаючи найдавніші стадіальні нашарування в розвитку фольклору, є каталізатором його автентичності. “Відкрите” – навпаки, швидко адаптує сторонні впливи, і таких на стадії урбанізації більше, ніж “замкнених”. Репутацію ізольованих в Україні найдовше зберігали південно-східні терени Карпат і Західне та центральне Полісся.

У Карпатах і Закарпатті сформувалися три етнографічні групи – бойки, гуцули і лемки. За етнографічними та лінгвістичними даними територія Бойківщини охоплює південно-західну частину Рожнятівського, майже весь Долинський район (за винятком північної частини), райони Івано-Франківської області, Сколівський, Турківський, північну смугу Стрийського, Дрогобицького, Самбірського і більшу частину Старосамбірського районів Львівської області, північну частину Міжгірського і Велико-

березнянського, весь Воловецький райони Закарпатської області⁴. Гуцульщина на кінець XIX і початок XX ст. має такі межі: на заході межа з бойками проходить по річці Лімниця і по закарпатській землі – верхів'ями річок Берестянка, Турбита, Тересва до їх злиття з Тисою на півдні державного кордону. На півночі і північному сході межа перетинає Бистрицю, йде на Солотвин, Надвірну, Делятин, Яблунів, Косів, Вижницю, Красноільськ до кордону з Румунією. Територія охоплює південну частину Надвірнянського, Косівського, Верховинського районів Івано-Франківської області, південну частину Вижницького і Путильського районів Чернівецької області та Рахівський район Закарпатської області⁵. Етнографічна група лемків проживає по обох боках Карпатських Бескидів від верхнього Сяну і Ціроки до Попраду, клином входячи у польську і словацьку територію, що сягає рік Дунайця і Спиша. Відмінності у пісенній культурі бойків, гуцулів, лемків найпомітніше позначилися на трьох мовних діалектах, а в мові і музиці – у лемків. У складі Польщі перебувала історична Холмщина, яка була частиною Галицько-Волинського князівства, розташованих на лівому березі Бугу, заселених українським етносом⁶.

Прикарпаття – південно-західна частина України з містами Івано-Франківськ, Галич, Коломия, Рожнятин, Косів, Яремча, Снятин та ін., межує з Львівською, Тернопільською, Чернівецькою, Закарпатською областями. Край охоплює гори, низини ліси, ріки.

Різноманітний ландшафт Західної України сприяв розвитку землеробства, пастівництва, лісосплавних, соляних, деревообробних промислів тощо. Прикарпаття – частина Галичини, було заселене слов'янськими племенами ще в часи неоліту. З 981 р. Галичина входила до складу Київської держави, а після її розпаду утворилась Галицька з центром Галич, а згодом Галицько-Волинська держава. З 1349 р. тут встановилась влада польських королів з галицькою автономією, проте з 1434 р. відбулась інкорпорація Галичини до складу Польщі. Зручне географічне розташування краю сприяло розвитку торгівельних відносин з європейськими та близь-

⁴ Див.: Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження. Київ, 1983. С.23.

⁵ Див.: Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. Київ, 1987. С. 26.

⁶ З цього терену, який постійно переходив із рук в руки (Литви, Австрії, Німеччини, Польщі), залишилося обмаль народнопісенних матеріалів. Див., зокрема: Мелодії українських народних пісень з Поділля і Холмщини. Зібрали Я. Сенчик та Л. Плосайкевич / за ред. С. Людкевича з передмовою Ф. Колесси. *Матеріали до української етнології*. Львів, 1916. Т. 16.

косхідними країнами. Коломийські соляні промисли і торгівля соляною, хутряною продукцією розпочались ще у XIII–XIV ст., простягнувшись у південно-східному і північному напрямках. Створене у Львові 1586 р. Ставропільське братство сприяло розвитку освіти і науки на всій території західноукраїнських земель. Невдоволення селян польськими утисками, насаджуванням каталоцизму, вилилось у ряд повстань у Прикарпатті, найбільше з яких, т.зв. опришківщина XV–XVIII ст. з кульмінацією під проводом Олекси Довбуша, у масові втечі на Запорожжя і приєднання до визвольної війни 1648–1654 рр. Після I поділу Польщі (1772) Галичина, Буковина входили до Австро-Угорщини. З її розпадом після I Світової війни в Галичині створено Легіон українських Січових стрільців, який був першим військовим формуванням українських збройних сил. З 1919 р. Прикарпаття, Поділля до річки Збруч знову опинилося під польською владою аж до 1939 р. – приєднання Західної України до складу Радянської України.

Частина пісень збірника походить з терену Правобережного Полісся. Українське Полісся поділяється на Правобережне (Волинське, Рівненське, Київське) та Лівобережне, що контактує з територіями Білорусі, Польщі, Росії. Частина західного Полісся входила до Польщі, а східна частина до Росії, з обох сторін зазнавши впливів матеріальної та духовної культури, зокрема і в мовних говірках.

Невеликий пісенний матеріал збірника походить з *Середнього Подніпров'я* – Київської, Кіровоградської, Полтавської областей. Центр заселення українського етносу має виняткове значення для етнічної історії українців та розвитку національної культури. Багатий ландшафт краю, плідючі чорноземи по обох боках Дніпра – центральної водної артерії України, сприяли активному розвитку різних галузей аграрного виробництва. Утворення стану чумацтва стимулювало риболовецькі, перевізницькі промисли у XVI–XVIII ст. Середнє Подніпров'я, Причорномор'я стали центром громадсько-політичного життя України. Його активізувало формування Козаччини на цих землях та реформаційні суспільні і культурні зрушення, які вплинули на подальший хід історії.

Лихоліття II Світової війни, яким була охоплена територія усієї України, впало на плечі всього українського народу. У повоєнні роки галицькі землі, в тому числі Прикарпаття, які чинили найбільший спротив насильницьким режимам і тоталітарній владі повстанськими націоналістичними рухами, зазнали найбільших репресій з боку радянської влади.

Історичні події відгомоном звучать у фольклорі – у пісенній творчості, народній прозі. У пам'яті народу зазвичай найсильніше відображення знаходить природа краю, його побут, психологічні стани: у даному випадку переживання, пов'язані з непосильною працею, примусовою службою у чужинських арміях, із вимушеною через безземелля еміграцією, з визвольними війнами.

Погляд на необрядову народну пісенність (Регіональна стратифікація етнічного простору та її вплив на фольклор)

Необрядова пісенність не регламентована функційною приуроченістю. Визначальним критерієм її класифікації є наративність, фабульність. Вона відкрита до зовнішнього світу, історичних змін, побутових обставин, які переживав народ, значно більше ніж обрядова, підвладна зовнішнім впливам, трансформаціям, позначена самоусвідомленням суспільної функції особистості, карбами індивідуальної творчості. Необрядова пісенність становить новішу фазу розвитку фольклору, охоплює найрізноманітніші сторони життя. Пісня разом із людиною проживає усі фази її життя від народження до психофізіологічного, інтелектуального розвитку, до зрілості і відходу у вічність. Процес повторюється у наступних поколіннях, розвиваючись по спіралі. Слово – це конкретизація думки і її смислів, фабульність – функтив упорядкування їх змістовної сутності. Це стрижні, які об'єднують усі роди та жанри усної нарації. Мелос у співтворчості зі словом формує віршування у пісні, увиразнює раціонально-емоційне начало слова шляхом ритмічних, інтонаційних, конструктивних засобів архітектоніки строфи та її елементів: мелодичних тез (експозицій), контрастних антитез, повторів, рефренів, репріз, темпових та динамічних контрастів; різних локальних способів нарації, що наочно простежуються у варіантах тих же пісень, інтерпретованих у пісенних парадигмах.

Для кожного явища в природі є свої параметри і виміри ідентифікації: для землі – одні, для води – інші, для людини – ще інші. Для фольклору, народної пісні теж є свої виміри ідентифікації. Серед них семантика, віршова структура, ритміка та розмір вірша; для мелодії: ритміка, інтонаційно-ладова основа, форма. Все це разом становить пісенну парадигму-рамку, вихід за межі якої є початком для трансформації пісні. Варіаційна природа оповіді (про це, що-небудь, тобто предмет думки, про який мовиться), як артикулюється чи співається (пісня) кожним зосібна і тисячами подібних у різний час у різних локальних просторах (тобто, як це ро-

биться). Усе це складає духовну традицію кожного народу, нації, що передається з покоління до покоління.

Необрядова пісня звільнена від функційного призначення, рухливіша за обрядову, адаптується до модусу мислення середовища, в якому виникає, або в якому асимілюється; презентує різностильові нашарування: монодію, поліфонію, функційно-гармонічне мислення. Необрядовий пісенний фольклор – це епіка і лірика, розважальні гумористично-сатиричні жанри, неоднаково збережені на всій українській території. Епічний пласт українського фольклору належить до стадії героїчного часу. У західноукраїнському фольклорі його репрезентують балади, історичні пісні, співанки-хроніки. Вони корелюють з пісенною епікою європейських народів. Тут слабо відображені космогонічні, етіологічні мотиви, які залишили свій слід у билинах Київського циклу, в обрядовій пісенності, в колядках, веснянках, троїцьких, купальських піснях. В українській необрядовій епіці зазвичай діють реальні герої, конкретні історичні особи, як і у значній частині історичних, соціально-побутових пісень, що виникли на тлі козацьких війн XIV–XVIII ст., а можливо й у пізніші часи як відгук на події, що відбулися раніше. Сюди ж належать новотвори післяреформеного часу XIX століття – заробітчанські, жовнірські, емігрантські та пісні Першої і Другої світових війн, пізніші повстанські. Найбільший масив необрядової пісенності утворюють балади ліро-епічного змісту і стилю, побутова лірика рефлексійного характеру. Окремий рід творчості – гумористично-сатиричні жанри пов'язані з танцювальними, які фабульно і за семантикою належать до новіших часів, за ритмічною структурою генетично продовжують лінію первісного синкретизму. В Україні – коломийки, гопаки, козаки.

На ранніх етапах розвитку фольклору в стадії синкретизму не могло бути мови про відмежування пісенності від обрядів календарного та сімейно-побутового циклів, що сприяло утриваленню обряду, ритуалу. Повтори річного і сімейного циклів та пов'язані з ними пісні стали базою мнемонічного закріплення семантичних блоків, мовних і музичних конструкцій, властивих названим циклам. Освоєння форм відбувалося за алгоритмами енергетико-функційної дії. Що глибші шари пісенності, то очевидніша тотожність синтаксичних структур у вербальній, музичній мові не тільки одного, а й близьких за тереном проживання народів, що зумовлено антропологічними чинниками початків творчої діяльності людини. Реченнєвий колон – найпростіша форма вислову співаної мови,

чи паратактична дворядкова строфа присутні у пісенності більшості народів світу і є проявом універсальних закономірностей граматики у системі мовлення. Такі ж примітивні форми властиві стадіально давнім пластам епіки, лірики, збереженим в архаїчних анклавах буття фольклору.

Навіть за умови розмаїття етнічних середовищ і модусів мислення й сприйняття навколишньої дійсності у пісенній творчості знайдеться чимало типологічних збігів завдяки антропогенним чинникам і фактору стадіальності в освоєнні світу. Літературна культура поділила фольклор на роди і жанри, присутньо не властиві його природі. Він найближчий до мови. Слово і стало вихідним критерієм родово-жанрового поділу фольклору, в тому числі й пісенного, оскільки народна пісенність не існує без слова, його семантики, стимулів до формотворення. Звідсіль походить концепція народної версифікації – “складочислення”, на яке спирається структура вірша, пісенної строфи та її внутрішніх пропорцій. Складочислення за силабо-ритмічною структурою вірша – спільний знаменник систематики великих масивів пісенності. За жанрами умовно її диференціують сюжетика словесного тексту, необхідна в її змістовній сегрегації. Натомість критерієм вищого порядку поділу є мовлення, співомовлення, які вплинули на виникнення регіональних, локальних стильових відмінностей.

***Динаміка розвитку необрядового фольклору,
його жанрово-структурної системи в зв'язку з історико-
етнографічним регіонуванням України і типами середовищ.***

Адекватна оцінка фольклору починається із середовища, яке його творить, його місцезнаходження в етнічному та світовому просторі, модусів мислення середовищ, що диктують вибір тем, сюжетів, засобів виразності.

Рух пісенного фольклору, його складових елементів тексту і мелодії нерівномірний. Для ранніх стадій його розвитку, зокрема у “замкнених локусах”, характерний сповільнений рух мелодії у порівнянні з текстом у зв'язку з прикріпленістю мелодії до обряду. На цій стадії діють т. зв. “групові” мелодії, як їх окреслив Ф. Колесса. Вони властиві не тільки обрядовій, як вважав учений, а й необрядовій пісенності. Фольклорні твори, санкціоновані громадою, що накладає на них колективне табу, у таких локусах (закритих) утримуються в каноні. Ізольовані локуси формують модуси мислення, які поширюються на різні види творчості, як на всю пісенність, так і прозу, утриваючись, насамперед, у вербальній мові. Тут домінує мімесис (наслідування), а не новотворення. В обрядовій пісенності спостерігається ущільнене повторення сталих словесних і мелодич-

них формул, що присутні в усьому обрядовому циклі. Не випадково його називають канонічним. Групові думки, вироблені за принципом більшості, тяжіють до усереднення, виявляють дефіцит відповідальності, що виникає внаслідок колективної анонімності¹. Мелодії обрядових пісень, балад, які О. Кольберг подав із замкненого до середини ХІХ ст. карпатського Покуття, в більшості випадків виглядають як дубляж силабічної структури вербальних текстів². Те ж стосується «побутових дум» (за назвою записувача), історичних пісень з Покуття, що, як і давні обрядові, повторюють силабічну схему вірша і є скромними речитативами в межах невеликого діапазону. Петрифікація мелодичних типів створює ілюзію їх жанрової диференціації, але саме в замкнених локусах вони найбільш універсальні щодо жанрів. Натомість, інструментальні мелодії індивідуального виконавства із того ж осередку³ – пастуші, як, наприклад, вівчарська балада (№ 722, № 723), різні танці – козак (№ №726-730, № 734), чебарашка (№ 736, № 738, № 739), чардаш (№ 741) із ІІІ тому «Покуття» – це складні композиції, які узгоджуються переважно зі звучанням сучасних інструментальних мелодій покутського краю, записаних у ХХ ст. Зафіксувавши скрипкові, сопілкові награвання з орнаментикою, мікроальтераціями, О. Кольберг-композитор навряд чи міг кардинально схибити у транскрипції вокальних творів і подати їх у більш примітивному вигляді, ніж вони звучали. Достовірність Кольбергових записів підтвердили повторні записи пісень із цих теренів. Інструментальні награвання адекватні можливостям інструментів і вправності гри на них гуцульських музик, знайшли відображення і в нотаціях.

Ближче до нового часу, в зв'язку з цивілізаційними процесами стовбур первісної пісенної творчості розростається і ускладнюється різноманітністю форм у поезиці і мелосі. Пісенний фольклор іде від синкретичної єдності через родову розгалуженість, продиктовану функційною або ситуативною регламентацією та мисленнєвою установкою середовища, до поступової редукції цієї розгалуженості і синтезу в одному руслі – побутової лірики. Цей процес можна зобразити у вигляді піраміди.

---

¹Сергій Кримський. Під сигнатурою Софії. Київ: Дім. Києво-Могилянська академія, 2008. С. 229.

²Kolberg O. Pokucie. Cz. II Dzieła wszystkie. T 30. Kraków, 1883. №№ 18, 21, 22, 23, 24, 25, 29, 31, 35, 36, 41, 44, 45, 49, 53, 100, 102, 115, 478, 492 та ін.

³Там само. Cz. III. S. 69-78.